

PRED PRAZNIKOM PRIMORSKEGA LJUDSTVA

ZAKAJ JE GORELO USTJE

Ustje je majhna vas z okoli 80 gospodarstvi ob desnem bregu gornjega toka reke Vipave. Hiše, čeprav se skrivajo med akacijami, kostanj in česnefvimi nasadi, ne morejo prikriti razlike od drugih primorskih vasi. Vse strehe so nove, okna velika. Pročelja niso poraščena z vrtnicami ali s trto, temveč so gola, bela. Vsa vas je nova. Bila je požgana kot mnogo drugih vasi in bi v tem ne bilo nič posebnega. Vendar, kot pripovedujejo ljudje, je bil to edinstven primer. Bila je to prva vas, ki jo je v Slovenskem Primorju fašistična drhal v celoti in do tal uničila, in sicer — čudno se sliši, pa vendar je res — zaradi osebnih sporov med italijanskimi oficirji.

Med maresalom orožnikov in tenentejem (pročnikom) alpinov v Ajdovščini — čeprav sta bila oba zagrizena sovražnika partizanov in Slovencev sploh — je prišlo do ostrega spora zaradi neke kraje. Kakor trdijo ljudje, je maresal v tem sporu oklofutal samega tenenteja. In ta, da bi se maščeval, je napravil poseben načrt.

Zvečer, 7. avgusta 1942. leta, je na skrivaj poslal nekaj svojih alpincev v gozd nad Ustjem. Od tam so uprizorili «partizanski» napad. Druge skupine pa so takoj obvestile maresala o «banditih» v

Ustju ter ga zaprosile za osebno pomoč pri pohodu v vas. Prestrašeni ljudje so se zaprlj v hiše in pogasili luči. Puškarjenja «partizanov» iz gozda in «braniteljev» iz vasi ni hotelo biti konec. Edina, dobro premišljena žrtev pa je bil, jasno, maresal. Potem, okoli polnoči, so ga mrtvega prenesli pred hišo dveh bratov: Antona in Franca Stibila.

Da bi vendarle ne padla najmanjša senca na njihove medsebojne obračune in da bi «pohod» imel tudi širši pomen, so začeli takoj z aretacijami. Prva sta bila oba brata Stibila, s čimer naj bi se izbrisala vsaka sled o resničnem umoru maresala. Potem so vdrlj še v druge hiše, kričali, aretirali moške...

Vse to pa je bil šele uvod v največji krvavi zločin nad poštenim in mirnim ljudstvom. Vso noč so brnela vozila po cesti iz Gorice, Vipave, Postojne. Ko se je zdajilo, so bili vsj vinogradi okoli Ustja polni vsako vrstne drhall: alpinov, skvadristov, policistov, orožnikov... Potem se je začela «krvava rihta» civilizatorjev. Vse ljudi so izgnali na trg pred cerkev. Okoli njih in v zvoniku pa so postavili strojnice. Tudi bencin za požiganje je bil že pripravljen.

All s «pravnega» stališča je bilo vendarle potrebno, najti v vasi sledove «banditov». In tudi to je šlo gladko. Kot nalasé so prav pri Stibilovih sosedih našli kos zarjavele avstrijske granate. Nič za to če je bil (kar niso mogli prikriti) maresal umorjen s strelom iz puske, je ta kos železa vendarle služil kot «jasen dokaz» banditizma in kot «corpus delicti» za morice.

Proti žarečemu avgustovskemu nebu so se dvignili prvi stolpi svinčenosivga dima. Množica pred cerkvijo je pričakovala samo še nekaj rafalov, da bi se rešili tega mучnega prizora in hudo dvomljive usode. Vendar tega ni bilo. Vojaki so se podili okoli vegalov in prekljnali. Če plameni niso takoj zajeli poslopja. Ko se je sonce povzpelo skoro do zenita, so zaukazali pohod. Kakih 300 ljudi, zagorelih ženic in plečatih moških je stopalo mirno in tiho med vojaki proti Ajdovščini. Samo lačni in prestrašeni otroci so se drli in stiskali med široko nagubara krila. Kam, ni vedel nihče. Nazaj niso pogledovali. Le prasketanje gorečega tramovja ter hrušč udirajočih se streh je bil zadnji pozdrav izgnancem.

Pozverimajni požigalci pa se niso zadovoljili samo z vasjo ustje. Onstran reke

Vipave so opazili malo naselje Uhanje. Bilo je 7 gospodarstev. Takoj so bili tam in prebivalce je zadeja ista usoda. Vse stavbe so zažgali, ljudi pa odgnali. In ko so šli po klanec izpod Ustja proti Ajkovščini, so zagledali na tleh 8 razmrvarjenih moških trupel. Zene so si zastrle oči s predpasniki, moški pa so s stisnjenimi zobmi poslušali krohот podivjane drhalli in drug za drugim so prestopili čez mrtvece.

Tako so zaradi osebnih sporov, da opravičijo zahrbitni umor, ki so ga tirani sami zagrešili, požgali dve vasi in zverinsko pobili talce. To je bil prvi večji zločin v teh krajih. Prasketajoči plamen gorečih domov pa je ostal ljudem stalno v spominu, budil in razplamtel je misel na vseljidski upor. Fantje in moške so odšli v partizane. Zene, stari in otroci pa so začeli pokrivati ožgano zidovje in obdelovati osamelu polja. Po vojni pa je obnovitvena zadruha pomagala k načrtni obnovi in preureditvi vse vasi. Na nove zidove so ljudje zapisali veliko geslo: «Mi smo del Titove Jugoslavije». V ljudeh pa še vedno živi spomin na črni in težak zločin okupatorja.

K. M.